

Verkenning Voorbeeldenboek Biodiversiteit RWS

Bureau ZET, 12-1-2018

Colofon

Titel:	Verkenning Voorbeeldenboek Biodiversiteit RWS
Opdrachtgever:	Rijkswaterstaat WVL
Kenmerk/Projectnummer:	4091
Datum:	12 januari 2018
Projectomschrijving:	Notitie met de bevindingen uit de Rijkswaterstaat-verkenning naar het realiseren van een inspirerend product met voorbeelden van geslaagde maatregelen ter bevordering van de biodiversiteit.
Contactpersoon :	Erik Verhallen
Adviseurs:	Susan Martens, Henk ten Holt, Harm Blanken

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
2	Projectcontext en - voorgeschiedenis	2
3	Aanpak van de verkenning	5
4	Veranderingsstrategie: verbetering door inspiratie	7
4.1	Huidige situatie en cultuur rond biodiversiteit binnen RWS	7
4.2	De bekendheid van de biodiversiteitsdoelstelling uit de SLA	8
4.3	Afbakening wettelijk/bovenwettelijk	9
4.4	Doelen inspiratieproduct	10
5	Inhoudelijke benaderingen en illustratieve voorbeelden	11
5.1	Activiteiten RWS	11
5.1.1	Conclusie	12
5.2	Verschillende fasen in projecten van RWS	13
5.2.1	Verkenning	13
5.2.2	Uitwerking, aanbesteding, contractering	14
5.2.3	Aanleg en inrichting, eerste beheer & onderhoud, en inspectie	15
5.2.4	Regulier beheer & onderhoud en inspectie	15
5.2.5	Inventarisatie, monitoring en terugkoppeling	16
5.2.6	Conclusie	17
5.3	Knelpunten en kansen	17
5.3.1	Conclusie	18
5.4	Doelgroepen	18
5.4.1	Conclusie	20
6	Naar het realiseren van een voorbeeldenboek/inspiratieproduct	22
7	Flankerende activiteiten	24
	Bijlage 1 – Respondenten gespreksronde	25
	Bijlage 2 – Groslijst voorbeelden	26
	Bijlage 3 - Bevindingen verkenning partners GreenDeal InfraNatuur	30

1 Inleiding

RWS heeft Bureau ZET gevraagd om ondersteuning te bieden bij de totstandkoming van een voorbeeldenboek ('maatregelenbuffet') dat relevante stakeholders in de Rijkswaterstaat-regio's inspireert om via inrichting en beheer van de assets van RWS (bermen, oevers, kunstwerken, werkeilanden, etc.) te komen tot een hogere biodiversiteitswaarde en duurzame inzet van het natuurlijk kapitaal dat RWS beheert.

Het project is in onderling overleg in twee delen geknipt:

- Verkenningsfase: een verkenning van de doelgroepen binnen RWS en hun behoeften, uitmondend in een advies over het te ontwikkelen inspiratieproduct;
- Productiefase: ontwikkelen van het product.

Deze conceptnotitie betreft de eerste fase: de verkenning gericht op het scherper in beeld krijgen van de doelgroepen voor een dergelijk inspiratiedocument, hun behoeften en de contouren van het te ontwikkelen inspiratieproduct.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 gaan we eerst in op de context van het voorbeeldenboek. In hoofdstuk 3 geven we aan hoe we de verkenning hebben uitgevoerd. Het vierde hoofdstuk geeft een reflectie op de rol en het doel van een voorbeeldenboek in de gewenste veranderingsstrategie om binnen RWS de biodiversiteitsdoelen te realiseren. In hoofdstuk 5 bespreken we de vraag hoe breed of gefocust het voorbeeldenboek zou moeten zijn via vier benaderingen: RWS-activiteiten, projectfasen in die activiteiten, knelpunten en kansen en doelgroepen. Hoofdstuk 6 bevat overwegingen over de realisatie en de vorm van het voorbeeldenboek/inspiratieproduct. In het laatste hoofdstuk geven we enkele randvoorwaardelijke en communicatieve activiteiten aan die kunnen helpen om het voorbeeldenboek impact te geven.

2 Projectcontext en -voorgeschiedenis

Het bijdragen aan een duurzame leefomgeving is een onderdeel van de missie van RWS. RWS wil zijn taken bij aanleg, gebruik en beheer van gronden, water en gebouwen op een duurzame manier uitvoeren en (gebiedsgericht of locatie-specifiek) afwegingen kunnen maken gericht op maatschappelijke en economische waarde creatie. Het duurzaam benutten van natuurlijk kapitaal – de begrensde voorraden van natuurlijke materialen, land en ecosystemen – speelt daarbij een belangrijke rol.

Doelstellingen voor duurzaamheid zijn vastgelegd in de Service Level Agreement (SLA) Duurzaamheid. Het is belangrijk op te merken dat de SLA een document is van het ministerie van IenM, dat nog niet 'bekrachtigd' is door de bestuursstaf van RWS. De doelen uit de SLA zijn daardoor nog geen 'eigen' RWS-doelen, maar I&M-doelen. Rijkswaterstaat is met andere woorden nog geen verplichting aangegaan voor deze doelen, maar vanuit de gedachte van één integrale overheid wordt er vanuit WVl al wel uitwerking aan gegeven.

Onderdeel van de SLA Duurzaamheid 2017-2018 is het project Vitaal Natuurlijk Kapitaal dat als doel heeft instrumentarium te ontwikkelen om te kunnen sturen op duurzaam gebruik, optimale benutting en effectieve inzet van natuurlijk kapitaal. Doel is jaarlijks in duurzaamheidsrapportages zichtbaar en meetbaar te maken welke bijdrage het natuurlijk kapitaal levert in termen van ecosysteemdiensten en prestatie-indicatoren. WVl heeft de intentie hiervoor de koppeling te leggen met het Deltaplan Biodiversiteit, waar een brede coalitie van partijen mee aan de slag gaat. Zie bijvoorbeeld <https://www.naturalis.nl/nl/over-ons/nieuws/blogs/onderzoek/deltaplan-biodiversiteit/>.

Biodiversiteitsdoelen in het deelproject Bloeiende bermen en biodiversiteit

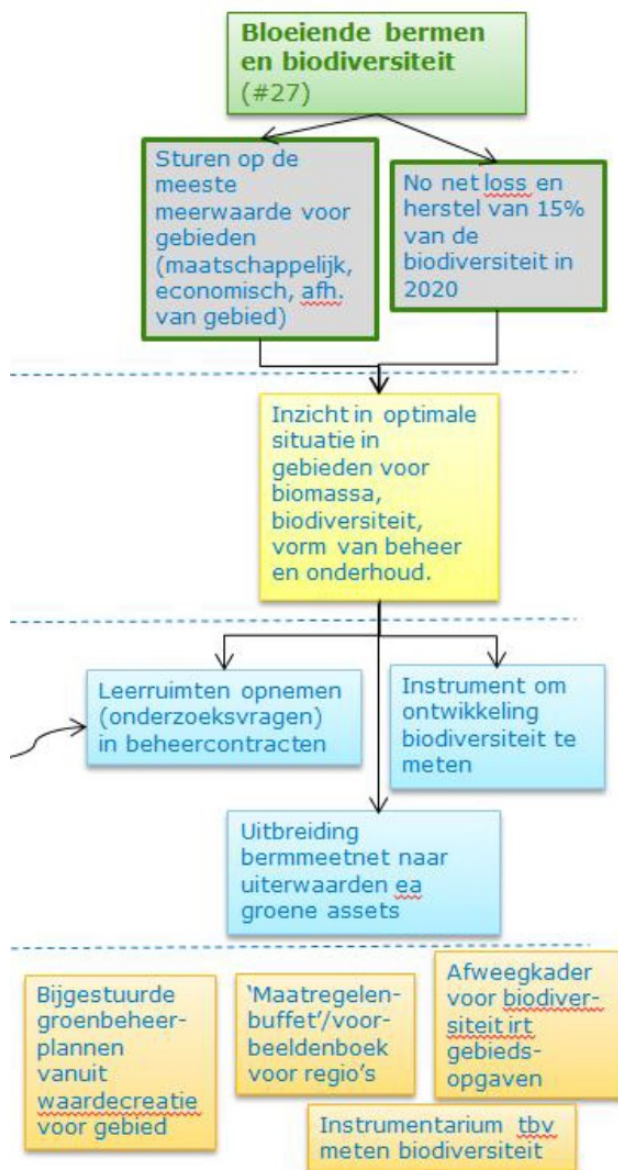
Het deelproject 'Bloeiende bermen en biodiversiteit' (fiche 27 van de SLA Duurzaamheid 2017-2018) is onderdeel van het project Vitaal Natuurlijk Kapitaal. In de SLA Duurzaamheid 2017-2018 wordt gerefereerd aan de EU-biodiversiteitsstrategie. Nederland heeft in 2011 de EU-biodiversiteitsstrategie ondertekend. Deze strategie heeft als belangrijkste doel het verlies aan biodiversiteit en de aantasting van ecosysteemdiensten in 2020 te stoppen. Een vertaling van de EU-biodiversiteitsstrategie naar het werkveld van Rijkswaterstaat leidt tot het streefbeeld in de SLA dat *RWS het beheer van terreinen (bermen langs wegen en kanalen en gronden in de uiterwaarden) en wateren zo inricht dat sprake is van No Net Loss en een toename van 15% van de biodiversiteit ten opzichte van 2010.*

In het project Bloeiende bermen en biodiversiteit worden enkele producten opgesteld en instrumenten ontwikkeld om meer zicht en grip te krijgen op het spanningsveld tussen optimalisatie van de opbrengsten (biomassa) en verhoging van de natuurkwaliteit (biodiversiteit).

Eén van de voorgestelde producten is een Voorbeeldenboek/maatregelenbuffet met foto's en beschrijvingen van diverse typen beheer in relatie tot optimalisatie natuurlijk kapitaal/biodiversiteit. Het Voorbeeldenboek moet een bron van inspiratie vormen voor RWS-medewerkers

in de regio's en zichtbaar maken welke variatiemogelijkheden er zijn in het beheer en welke biodiversiteitswinst daarmee geboekt kan worden. De voorbeelden hoeven niet beperkt te zijn tot beheer in strikte zin: ook aanleg en inrichting kunnen aan de orde komen. Tevens hoeven de voorbeelden zich niet te beperken tot het concrete beheer en de (biodiversiteits)resultaten daarvan, maar kunnen zich ook richten op het voorafgaande (gebiedsgerichte of locatiespecifieke) proces en organisatorische aspecten (zoals uitbesteding en contractering).

Zie onderstaande afbeelding, afkomstig uit de SLA.

Omgeving van het project – Green Deal Infranatuur

Rijkswaterstaat is één van de partners in de Green Deal Infranatuur waarvan De Vlinderstichting de initiatiefnemer is. De partners in de Green Deal Infranatuur hebben als doel om de biodiversiteit in relatie tot de Nederlandse infrastructuur te bevorderen. Zij willen met elkaar samenwerken en van elkaar leren en zij streven naar een cultuuromslag om het bevorderen van biodiversiteit te implementeren in de eigen bedrijfsvisies en uitvoering. In dit verband is het voor Rijkswaterstaat van belang om te kijken in welke mate met andere Green Deal partners samengewerkt kan worden en welke ervaringen van andere partijen relevant zijn voor het Voorbeeldenboek.

Projectfocus verkenningsfase

De ervaring leert dat een product als een voorbeeldenboek/maatregelbuffet pas echt inspireert en doorwerking heeft als het goed aansluit bij de kennisbehoefte van relevante partijen, de juiste toon treft en hen duidelijke aanknopingspunten biedt om in hun eigen werk praktische stappen te zetten.

Daarom is besloten eerst een aantal zaken te verkennen voordat begonnen wordt met de daadwerkelijke voorbereiding en productie van een voorbeeldenboek/maatregelbuffet. De verkenning richtte zich op de volgende zaken:

- Voor welke doelgroepen is het voorbeeldenboek behulpzaam op regionaal en/of landelijk niveau, welke soorten taken hebben de betreffende medewerkers en wat zijn hun wensen, behoeften en mogelijkheden rond biodiversiteit?
- Wie (afdelingen, functies, personen) binnen Rijkswaterstaat zijn bezig met inrichting en – beheer van RWS-arealen en behoren dus tot de potentiële doelgroep?
- Wat is hun kennisniveau en in welke mate hebben zij ervaring met biodiversiteitsvriendelijk werken, wat is hun handelingsperspectief en in welke vorm kan het beste met hen gecommuniceerd worden?
- Wat is de mogelijke betrokkenheid van andere Green Deal partners bij het voorbeeldenboek. Willen zij er ook gebruik van maken en/of er een bijdrage aan leveren? En omgekeerd: zijn er voorbeelden van buiten RWS die inspiratie en concreet handelingsperspectief kunnen bieden aan RWS-medewerkers?
- Zijn er andere projecten binnen en buiten RWS, die raken aan dit project? Enerzijds biedt dit kansen, anderzijds is het van belang om te voorkomen dat werk plaatsvindt dat dubbelt met andere projecten. Goed gebruik maken, maar ook goed afbakenen van de relatie tot andere projecten en initiatieven is van belang.

3 Aanpak van de verkenning

De verkenningsfase bestond uit de volgende activiteiten:

- Projectvoorbereiding;
- Bijeenkomst Green Deal Infranatuur;
- Gespreksronde;
- Verwerking en analyse;
- Advies/Rapportage;
- Communicatie over de projectuitvoering.

Projectvoorbereiding

Bureau ZET nam globaal kennis van relevante documentatie over RWS in relatie tot biodiversiteit, bijvoorbeeld over het duurzaamheidsbeleid/SLA 2017-2018, het project Vitaal Natuurlijk Kapitaal, organisatie van de regio's, Kader Beheer Groenvoorzieningen, Groenbeheerplan en relevante andere RWS-projecten.

Bijeenkomst Green Deal Infranatuur

Tijdens een bijeenkomst van de Green Deal Infranatuur op 12 september en in enkele daaraan voorafgaande telefoongesprekken hebben we geïnventariseerd welke behoeften aan en ideeën over een voorbeeldenboek de Green Deal partners hebben en welke bijdragen zij eventueel kunnen en willen leveren aan het voorbeeldenboek van RWS. Een verslag van de bevindingen is te vinden in bijlage 3.

Gespreksronde

Tijdens de gespreksronde hebben we 15 gesprekken gevoerd met in totaal 24 personen. Twee respondenten werken bij een ecologisch adviesbureau, de overige 22 respondenten zijn RWS-medewerkers met uiteenlopende functies en taken en in verschillende regio's/districten en met een betrokkenheid bij verschillende soorten assets.

De gesprekken hadden twee doelen:

- Ten eerste in beeld krijgen welke behoefte er bestaat aan een voorbeeldenboek/maatregelenbuffet, zowel bij RWS-onderdelen/medewerkers die al ervaring hebben met infranatuur als bij onderdelen/medewerkers voor wie dit een nieuw onderwerp is.
- Ten tweede een eerste inventarisatie maken van de beschikbare voorbeelden van werken aan biodiversiteit op RWS-areaal: zowel de beheervorm en het beheerresultaat (biodiversiteitswinst, relatie met natuurlijk kapitaal, effecten op andere aspecten zoals veiligheid en financiering) als het proces (keuzes die gemaakt zijn, betrokken partijen binnen en buiten RWS). In bijlage 2 is een eerste groslijst opgenomen.

Notitie met bevindingen en Advies

We hebben onze bevindingen samengevat in de voorliggende notitie, die we, na bespreking met de opdrachtgever hebben aangepast tot een definitieve versie. De notitie met bevindingen dient vooral als een intern achtergronddocument.

In een separaat document is de notitie samengevat tot een advies. Er is een apart hoofdstuk met een advies over de totstandkoming van het product aan toegevoegd.

Communicatie

De verkenning is een project waarbij veel personen betrokken zijn, zowel binnen als buiten Rijkswaterstaat. Om hen betrokken te krijgen en te houden bij de ontwikkeling van het voorbeeldenboek is zorgvuldige communicatie van belang. Met de opdrachtgever bespreken we hoe de resultaten teruggekoppeld worden naar de partners van de Green Deal Infrastuur en de respondenten in de gespreksronde.

4 Veranderingsstrategie: verbetering door inspiratie

Het voorbeeldenboek is één van de manieren waarop RWS de eigen organisatie en medewerkers wil faciliteren en een handreiking wil bieden om bij te dragen aan het behalen van de in de SLA opgenomen doelstellingen voor biodiversiteit (No Net Loss en 15% toename biodiversiteit). Voordat wij in de volgende hoofdstukken op het meer concrete niveau van een inspiratieproduct de resultaten van de uitgevoerde verkenning presenteren, kijken we in dit hoofdstuk, mede ingegeven door de gevoerde gesprekken, eerst vanuit een breder perspectief naar de veranderingsopgave voor RWS (realiseren biodiversiteitsdoelstellingen) vooral om daarin aanknopingspunten te vinden voor een effectieve veranderingsstrategie en de insteek van een inspiratieproduct. We gaan in op:

- de huidige situatie en cultuur binnen RWS;
- de bekendheid van de biodiversiteitsdoelstellingen;
- de (juridische) scope/afbakening van een inspiratieproduct.

4.1 Huidige situatie en cultuur rond biodiversiteit binnen RWS

In de gesprekken hebben wij veel somberheid ontmoet bij de respondenten over de ‘intrinsieke motivatie’ van RWS om aan natuur en biodiversiteit te werken. ‘Vóór de versobering was het beter’, is een vaak gehoorde verzuchting (ecologisch beheer was gebruikelijk, veel gronden kenden ecologisch georiënteerde pachtcontracten). Respondenten bespeuren vaak een neiging om niet méér te willen en te kunnen doen dan wat wettelijk verplicht is. De huidige Leidraad Beheer Groenvoorzieningen (2013, p 11) geeft de volgende prioriteiten:

1. Wet- en regelgeving;
2. Veiligheid (inclusief hoogwaterveiligheid) en technisch en verkeerskundig functioneren van de infrastructuur;
3. Kosten (budgetgericht);
4. Andere doelen (natuur, landschap, cultuurhistorie, recreatie).

Als aan prioriteiten 1 en 2 is voldaan, dan kiest het ingenieursbureau dat het groenbeheerplan (in opdracht van Rijkswaterstaat) opstelt bij gelijke kosten voor het beheer dat de hoogste natuurwaarden oplevert op basis van de RWS systematiek.

Het thema biodiversiteit geniet in de beleving van respondenten binnen RWS geen hoge prioriteit. Ook hebben de meeste RWS-medewerkers volgens de respondenten weinig eigen affiniteit met natuur en biodiversiteit en ook weinig kennis daarvan. Zij zien natuur en biodiversiteit vaak vooral als potentieel hinderlijk bij het realiseren van de eigen (project)doelen. Biodiversiteit wordt voor RWS volgens de respondenten pas interessant wanneer:

- andere partijen geld meebrengen, en/of
- wanneer nieuwe infrastructuur daardoor sneller wordt aangelegd vanwege minder juridisch gedoe (omgevingsmanagers), en/of
- wanneer de relatie met de omgeving wordt verbeterd (relatiemanagers), en/of
- wanneer een project ‘goede pers’ oplevert.

Dit zijn 'externe motivaties' waarvan het belangrijk is om ze te kennen en er bij de insteek van een voorbeeldenboek op aan te sluiten. Dit geldt in ieder geval voor de initiële motivatie en inspiratie van de gemiddelde RWS-medewerker. (In hoofdstuk 7 doen wij enkele suggesties voor het ontwikkelen van flankerende activiteiten zoals een excursie-aanbod, gericht op het verinnerlijken en verduurzamen van de motivatie om aan biodiversiteit te werken).

Vanzelfsprekend is hiermee niet het hele verhaal verteld. Binnen RWS werken ook groen-georiënteerde medewerkers en ecologen die een grote intrinsieke motivatie voor natuur en biodiversiteit hebben en over veel kennis beschikken. Deze groen-georiënteerde RWS-ers zien op dit moment vaak meer kansen in het opzoeken van de samenwerking met externe partijen die een belang hebben bij natuur (TBO's, provincies, plaatselijke natuurgroepen, omwonenden enzovoort) dan in de eigen organisatie. Hieruit maken wij op dat de groene RWS-medewerkers bij hun strategiekeuze al aansluiten op de hierboven genoemde 'externe motivaties' van de overige RWS-ers. Blijkbaar ervaren zij dit als het meest effectief.

Verder merken wij op dat de aanwezige groene medewerkers in de RWS-organisatie potentieel ingezet kunnen worden als onderdeel van een te ontwikkelen veranderingsstrategie (bijv. als ambassadeurs, inhoudelijke en juridische vraagbaak, ontsluiter van het groene (kennis)netwerk, e.d.).

Ten slotte merken we op dat wij, ondanks de gememoreerde somberheid, tegelijk ook ruim voldoende inspirerende voorbeelden hebben meegekregen (zie bijlage 2).

Aandachtspunten voor de ontwikkeling en implementatie van een veranderingsstrategie

- In de veranderingsstrategie onderscheid maken tussen de 'gemiddelde' RWS-er en groene RWS-ers.
- De beste ingang voor (initiële) inspiratie van de 'gemiddelde' RWS-er is aansluiting op externe motieven.
- Benutten motivatie, kennis en intern & extern netwerk van de aanwezige groene medewerkers.

4.2 De bekendheid van de biodiversiteitsdoelstelling uit de SLA

Zoals hiervoor benoemd heeft biodiversiteit op dit moment geen hoge prioriteit en heeft het werken aan biodiversiteit vooral als insteek om aan wettelijke verplichtingen te voldoen (en gedoe te voorkomen).

In de gespreksronde met de respondenten zijn de biodiversiteitsdoelen uit de SLA Duurzaamheid (No Net Loss en 15% toename biodiversiteit) niet aan de orde gekomen. Tegelijkertijd misten de meesten een kader of een visie met doelstellingen van RWS op het gebied van biodiversiteit.

De SLA-doelstellingen op het gebied van biodiversiteit lijken dus nog niet te zijn doorgedrongen in de haarvaten van de organisatie, maar dat is in dit stadium ook nog niet te verwachten¹.

Een belangrijk punt van aandacht bij een te ontwikkelen inspiratieproduct is het bekend maken en goed onder de aandacht brengen van de SLA-biodiversiteitsdoelen.

Aandachtspunt voor de ontwikkeling en implementatie van een veranderingsstrategie

- Flankerende campagne (zie ook h. 7) of communicatie van de SLA-biodiversiteitsdoelen via inspiratieproduct.

4.3 Afbakening wettelijk/bovenwettelijk

Er kan op veel manieren naar de scope of de afbakening van het inspiratieproduct worden gekeken. De inhoudelijke afbakening komt hoofdzakelijk in het volgende hoofdstuk aan de orde. Hier gaan wij alleen in op de positionering van het inspiratieproduct in relatie tot de juridische invalshoek.

Vanzelfsprekend is er binnen RWS reeds aandacht voor het voldoen aan wettelijke bepalingen op het gebied van natuur en biodiversiteit. Op zichzelf zou het dan niet onlogisch zijn om een te ontwikkelen inspiratieproduct vooral te richten op 'bovenwettelijke kansen', op méér doen dan toch al moet. Uit de gevoerde gesprekken komt evenwel naar voren dat ook de wijze waarop omgegaan wordt met het voldoen aan wettelijke eisen op het gebied van biodiversiteit in de RWS-praktijk sterk uiteen kan lopen². Afhankelijk daarvan wordt er in de praktijk meer of minder biodiversiteitsresultaat geboekt. Daarnaast is de ruimte voor het toepassen van niet-budgetneutrale bovenwettelijke maatregelen op dit moment beperkt binnen de RWS-organisatie.

Bezien vanuit de biodiversiteitsdoelstelling is volgens ons minder relevant of het resultaat voor biodiversiteit behaald wordt door bovenwettelijke maatregelen te treffen of door beter invulling te geven aan bestaande wettelijke verplichtingen. Op beide vlakken zijn inspirerende voorbeelden te vinden. Het voorstel is daarom om de juridische noodzaak van maatregelen bij de selectie van inspirerende voorbeelden geen grote rol te laten spelen, maar het te bereiken biodiversiteitsresultaat (en andere voordelen) voorop te stellen. Wel lijkt het ons van belang bij voorbeelden expliciet de juridische status van verplichtingen te benoemen (wettelijk verplicht, EU-verplichting, bovenwettelijk).

Overigens is bij de No Net Loss-doelstelling sprake van een door Nederland aangegane EU-verplichting.

¹ Overigens konden wij het onderwerp biodiversiteit ook niet terugvinden op de websites www.rijkswaterstaat.nl en www.rwsleefomgeving.nl. Ook wordt bij het Onderwerp 'Wet- en regelgeving' op de website www.rwsleefomgeving.nl geen natuurwetgeving benoemd.

² Dit kan bijv. meer of minder diepgaand en meer of minder tijdig.

4.4 Doelen inspiratieproduct

Er is, naar de mening van de respondenten, op het gebied van biodiversiteit binnen RWS nog veel werk te verrichten. Het voorbeeldenboek kan daar een bijdrage aan leveren. Het plan voor het ontwikkelen van een voorbeeldenboek wordt door de respondenten positief ontvangen.

In de gevoerde gesprekken zijn, samengevat, de volgende doelen van het inspiratie-/voorbeeldenboek benoemd:

- Laten zien hoe je natuur kunt koppelen aan andere RWS-belangen: hoe kan natuur helpen bij doorstroming, veiligheid, stabiliteit dijken en bermen, een goede relatie met de omgeving enzovoort.
- Laten zien dat RWS (substantieel) kan bijdragen aan het realiseren van (internationale) biodiversiteitsdoelen, zoals vertaald in de SLA Duurzaamheid.
- Bevorderen van samenwerking met externe partijen, die een biodiversiteitsbelang hebben, zoals provincies, gemeenten, terreinbeherende organisaties en lokale natuurwerkgroepen.
- Meer bekendheid geven binnen de eigen organisatie van wat de organisatie al doet, van bestaande inspirerende voorbeelden van binnen RWS (en daarbuiten). Bevorderen van trots op de door RWS gerealiseerde resultaten.
- Gebruik van bestaande en nieuwe instrumenten voor biodiversiteit binnen RWS bevorderen. Voorbeelden: klanteis-specificaties, risicoprofielen, aanbestedingsprocedures
- Praktische handreiking bieden en de weg wijzen naar kennis: handboeken over ecologisch beheer, factsheets, plaatjes van resultaten van verschillende soorten beheer, kengetallen over kosten en baten van maatregelen, etc.
- Innovatief onderzoek en resultaten van experimentele maatregelen onder de aandacht brengen.

5 Inhoudelijke benaderingen en illustratieve voorbeelden

In de gesprekken zijn vele, heel diverse voorbeelden van werken met biodiversiteit op RWS-areaal genoemd. De opgave is om een product te maken dat medewerkers van RWS inspireert om de biodiversiteitsdoelen van RWS te realiseren. Gezien de breedte van de activiteiten van RWS, de omvang en de verscheidenheid van het areaal en een brede waaier aan mogelijke doelgroepen binnen RWS ligt de vraag voor of het raadzaam is om een breed product samen te stellen met een grote diversiteit aan voorbeelden of dat het beter is om focus aan te brengen en in te zetten op activiteiten, doelgroepen en knelpunten die het verschil kunnen maken bij het realiseren van biodiversiteitsresultaten.

In dit hoofdstuk trachten we vanuit verschillende benaderingen enig reliëf aan te brengen in die grote diversiteit: hoe kunnen we met het inspiratieproduct met juist gekozen voorbeelden het meeste effect sorteren?

We beschouwen deze vraag vanuit de volgende benaderingen:

- Activiteiten van RWS;
- Verschillende fasen in projecten van RWS;
- Knelpunten;
- Doelgroepen.

5.1 Activiteiten RWS

In de gesprekken is een groot aantal activiteiten van RWS ter sprake gekomen, waarbij kansen optreden voor biodiversiteit. In deze paragraaf vermelden we de belangrijkste genoemde activiteiten. Dit betreft dus geen systematische en volledig dekkende indeling van RWS-activiteiten.

Aanleg en verbreding van rijkswegen

De aanleg of een aanpassing (zoals verbreding) van rijkswegen biedt volop kansen voor biodiversiteit. Compensatie van natuur, die verloren gaat door de aanleg of aanpassing, is verplicht en in de praktijk zien we vaak een extra compensatie, vaak ook door de inbreng van partijen in de omgeving, die bij het proces worden betrokken. Niettemin zijn er ook kritische geluiden: natuurcompensatie-maatregelen kunnen nog beter. Op papier lijkt het vaak goed geregeld, maar het ecologisch functioneren in de praktijk hapert nog wel eens.

Ontsnipperingsmaatregelen

Flora- en faunavoorzieningen in het kader van ontsnipperingsbeleid (ecologische verbindingen) zijn inmiddels gemeengoed geworden binnen RWS. Wat zeker nog aandacht behoeft, zijn de volgende aspecten:

- Beheer en onderhoud.
- Samenwerking met partijen in de omgeving van de voorzieningen, gericht op het treffen van de benodigde maatregelen door deze partijen om tot effectieve ontsnippering te komen.
- Een specifiek punt van aandacht is dat de wetgeving en bestuurlijke verdeling van verantwoordelijkheid rond actieve soortenbescherming recent sterk veranderd zijn. Dit kan

grote implicaties hebben voor de keuze van doelsoorten van onstnipperingsmaatregelen (en derhalve ook voor de aan te leggen voorzieningen).

Beheer en onderhoud wegbermen

De bermen langs de Nederlandse Rijkswegen beslaan ruwweg 20.000 hectare. Zo'n 80% hiervan is begroeid met kruidachtige vegetaties, op de rest (circa 4.600 hectare) groeien houtachtige vegetaties. Langs de bermen liggen vaak bermsloten, in totaal zo'n 4.500 kilometer.

In de gesprekken was het beheer en onderhoud van wegbermen meestal het belangrijkste onderwerp. Goed beheer en onderhoud is cruciaal voor de biodiversiteitswaarde van het RWS-areaal. In alle interviews komt naar voren dat dit nog niet altijd goed gaat en dat er op dit vlak nog winst te behalen is.

Beheer en onderhoud oevers van het Hoofdvaarwegennet (HVWN)

De oevers van het HVWN zijn gezamenlijk ongeveer 1.800 kilometer lang. Een deel van deze oevers is planologisch aangemerkt als Ecologische verbindingzone en is daardoor van extra belang voor de biodiversiteit. In de gesprekken zijn deze oevers maar beperkt ter sprake gekomen. Wel is ons bekend uit eerdere projecten dat (ecologisch) beheer en onderhoud belangrijke aandachtspunten zijn.

Ruimte voor de rivier, vasthouden en afvoeren hoogwater

Nederland heeft ongeveer 600 km aan rivieren die onder RWS vallen. Bij het verhogen van de bescherming tegen hoogwater in het rivierengebied, blijken de doelen voor veiligheid en biodiversiteit in elkaars verlengde te kunnen liggen, meer dan bij droge structuren. Onderzoek van de Radboud-universiteit in het najaar van 2017 concludeert dat het project 'Ruimte voor de Rivier' een positief effect op biodiversiteit heeft (<http://www.ru.nl/nieuws-agenda/nieuws/vm/iwwr/2017/ruimte-rivieren-leidt-biodiversiteit/>). Uiterwaarden waar verschillende maatregelen zijn toegepast, zoals de aanleg van nevengeulen, natuurlijk beheer van graslanden en het toestaan van natuurlijke vegetatieontwikkeling lieten een significante verbetering zien in vergelijking met uiterwaarden waar die deze maatregelen niet zijn uitgevoerd. Tegelijkertijd wordt ook benoemd dat de focus op hoogwaterveiligheid dusdanig dominant kan zijn dat er soms weinig ruimte is voor het behouden van biodiversiteit of het realiseren van biodiversiteitsdoelen (bijv. ooibossen). Dit geldt zeker wanneer ecologie niet in het allervroegste stadium wordt meegenomen. Wanneer dit wel gebeurt blijkt er beduidend meer biodiversiteit te realiseren.

Onderhoud en beheer dijken

Stabiele dijken zijn van groot belang voor de veiligheid. Uit diverse praktijkgerichte onderzoeken is gebleken dat ecologisch beheer van dijken zorgt voor grotere stabiliteit. Doelen voor veiligheid en biodiversiteit kunnen in het dijkbeheer dus heel goed samengaan. Ecologisch beheer van dijken draagt ook bij aan de ecologische verbindingfunctie die veel dijken vervullen.

5.1.1 Conclusie

De RWS-activiteiten hangen vanzelfsprekend nauw samen met de verschillende assets: bermen, oevers en kunstwerken. De uitgevoerde snelle scan leert ons dat al deze assets relevant zijn in relatie tot biodiversiteit en in een voorbeeldenboek aan de orde zouden kunnen komen.

5.2 Verschillende fasen in projecten van RWS

RWS-projecten doorlopen een aantal fasen van planontwikkeling tot beheer en onderhoud. Elke fase is (mede)bepalend voor de kansen voor biodiversiteit in de daarop volgende fasen ('besluitvormingstrechter'). Daarnaast kent elke fase ook zijn eigen aandachtspunten, knelpunten en kansen. Om het voorbeeldenboek effectief te laten zijn, is het belangrijk het te laten aansluiten op verschillende fasen in de activiteiten van RWS. In de gesprekken zijn wij verschillende indelingen van fasering in activiteiten tegengekomen. We hanteren hier een indeling naar fasen in projectverloop, mede gebaseerd op de indeling vermeld op de website van Rijkswaterstaat³.

1. Verkenning: planontwikkeling
2. Uitwerking (POF, aanbesteding en contractering)
3. Realisatie: aanleg en inrichting, eerste beheer & onderhoud, en inspectie
4. Regulier beheer & onderhoud en inspectie

Op een overkoepelend niveau voegen we hier, op basis van de interviews, aan toe:

5. Inventarisatie en monitoring.

Hieronder benoemen we voor elk van de fasen welke wensen er in de interviews genoemd zijn voor handreikingen, inhoudelijke kennis en praktische methodes met betrekking tot die fase. Ter toelichting illustreren we één en ander met enkele voorbeelden die in de gesprekken naar voren zijn gekomen.

5.2.1 Verkenning

Het op tijd inbrengen van het ecologisch perspectief maakt dat er meer voor biodiversiteit gedaan kan worden en dat dat goedkoper kan, is de mening van veel respondenten. De inbreng van en relatie met de omgeving is in deze fase vaak groot. Lang niet altijd is biodiversiteit daarbij al een thema, maar er worden diverse voorbeelden genoemd, waarbij biodiversiteit in de verkenningsfase goed meegenomen is. Elementen die daarbij van belang zijn: contact met de omgeving, heldere ambitie, inventarisatie van natuurwaarden en –potenties. Het zien en benutten van kansen voor biodiversiteit is zeer gebaat bij het zo vroegtijdig mogelijk betrekken van ecologische deskundigheid in RWS-projectteams.

Voorbeelden voor deze fase:

- Het Ambitiedocument voor groot onderhoud van de N3 van de hand van Rijkswaterstaat, Drechtsteden, Dordrecht en Papendrecht. Gezamenlijke ambitie is om de N3 als structuur te laten fungeren in het Nationaal Natuurnetwerk: biodiverse bermen en waterbekkens die onderdeel zijn van een ecologische structuur en aantrekkelijk om langs te wandelen.

³ Bij de uiteindelijke ontwikkeling van het voorbeeldenboek moet nog gekeken worden naar de best te hanteren indeling.

- In het project Zeeweringen is heel goed met ecologie omgegaan, mede omdat dit voor de omgeving van groot belang was. In een gedegen natuurinventarisatie vooraf is er goed gekeken naar de ecologische potenties. Tijdens de realisatiefase werd intensief contact onderhouden met de aannemer en ook in de beheerfase zijn de lijnen kort. Van dit project is een uitgebreide wiki beschikbaar.
- Bij de verlenging van de A15 zijn Park Lingezegen en de provincie Gelderland betrokken bij een deel van de natuurcompensatie. Met de provincie is een overeenkomst gesloten. Daarnaast gaan Rijkswaterstaat en Stichting Landschapsbeheer Gelderland de komende vijf jaar samenwerken aan de realisatie van kleine natuurmaatregelen, die nodig zijn als mitigatie en compensatie voor het project ViA15.

5.2.2 Uitwerking, aanbesteding, contractering

Ambities die tijdens eerdere fasen uitgesproken zijn, sneuvelen gemakkelijk in de planuitwerking als blijkt dat er geen geld voor is of er niet op wordt gestuurd bij de aanbesteding. De aanbestedingsfase wordt cruciaal bevonden in het komen tot impulsen voor biodiversiteit. Het gaat daarbij om het mogelijk maken van en inbouwen van prikkels voor wettelijke en bovenwettelijke maatregelen en het sturen op positieve resultaten voor biodiversiteit.

In de aanbestedingsfase zijn marktpartijen aan zet om een goed bod te doen. Rond ontsnippering (maar vermoedelijk geldt dat RWS-breed) is benoemd dat de nieuwe aanbestedingssystematiek (functioneel specificeren) het niet eenvoudig maakt om optimale resultaten voor biodiversiteit te bereiken mede omdat je als RWS daarmee in hoge mate afhankelijk bent van de ecologische kennis en expertise van marktpartijen. Als de marktpartijen geen ecologen in dienst hebben of betrekken bij het maken van hun offerte worden kansen voor biodiversiteit niet of minder benut. Anderzijds is in de interviews benoemd dat als biodiversiteit opgenomen wordt als aspect waaraan een hoge (fictieve, want kostenneutraal) waardering gegeven wordt, dat kan leiden tot verrassende resultaten. Ook hier geldt dat het tijdig mee laten denken van ecologisch deskundigen bij het opstellen van programma's van eisen voor de aanbesteding helpt bij het benutten van kansen.

Voorbeelden:

- Het aanleggen van een geluidswal (bovenwettelijk) om geluidsbelasting van omliggende natuur tegen te gaan blijkt toch mogelijk, omdat de aannemer grond over heeft en kosteloos zo'n wal kan realiseren.
- Bij aanbesteding van een nieuw onderhoudscontract voor de N11-A12 heeft RWS aan de indieners gevraagd om extra kansen te beschrijven. De uiteindelijk gekozen aannemer zag kansen voor natuurvriendelijke oevers en gefaseerd bermbeheer. Is voor aannemer ook gunstiger, omdat hij dan zijn machines efficiënter kan inzetten.
- Bij de aanbesteding voor de verbreding van de A12 bij Arnhem is zowel de aanleg als beheer en onderhoud uitbesteed aan één partij, waardoor bij de aanleg en inrichting meer rekening is gehouden met beheer en onderhoud.
- POF: het ProjectOpdrachtFormulier (POF) voor projecten op het gebied van realisatie en beheer en onderhoud is voorzien van een duurzaamheidsparagraaf. Hoewel het POF eerder een wensenlijst is dan een hard kader is het belangrijk dat biodiversiteit landt in het POF,

daarmee is een eerste stap in verankering in het projectresultaat gezet. Goede voorbeelden van integratie van biodiversiteitsaspecten in het POF kunnen hieraan bijdragen.

- In de interviews komt naar voren dat binnen Rijkswaterstaat gewerkt wordt met klantwensen om uitwerking te geven aan verschillende opgaven op het gebied van aanleg en onderhoud. Er zijn volgens de respondenten nog geen klantwensen voor biodiversiteit. Het uitwerken en opnemen daarvan in het voorbeeldenboek kan een steun zijn bij het komen tot een goede projectuitwerking.

5.2.3 Aanleg en inrichting, eerste beheer & onderhoud, en inspectie

In veel interviews komt naar voren dat er een grote winst te behalen is in het zorgen dat aanleg- en (eerste) beheercontracten worden uitgevoerd zoals overeengekomen is, door goede communicatie met de aannemer vooraf, door het houden van toezicht op de uitvoering en door het verbinden van consequenties aan geconstateerde gebreken. Er worden talrijke voorbeelden genoemd van gebrekkige aanleg (verkeerde taluds, niet verwijderen van verharding, ruimen van ecologisch waardevolle elementen, etc.). IPM-teams hebben te weinig ecologische kennis, controleren niet en spreken de aannemer nauwelijks aan op gemaakte fouten, constateren de respondenten.

Tegelijkertijd worden er ook goede voorbeelden genoemd. Goed contact met de aannemer tijdens de realisatie van nieuwe projecten blijkt vruchten af te kunnen werpen voor biodiversiteit.

- In Zeeland zijn toolbox-sessies gehouden waarbij 'de mannen op de kraan' door de RWS-ecoloog geïnformeerd werden over aanwezige kwetsbare natuurwaarden en de manier om daarmee om te gaan. Ook vertelde een eco-engineer dat hij een aannemer tijdens de aanleg van een duiker verzocht om de liggers wat 'slordig' te plaatsen zodat er nestgelegenheid ontstond.
- In het project Stroomlijn is nauw samengewerkt tussen de ecologen van Natuurbalans en aannemer Krinkels. Natuurbalans heeft niet alleen een Beverprotocol opgesteld, maar in samenwerking met de aannemer gezorgd voor het uitwerken daarvan tot een GIS-applicatie voor iPads ter begeleiding en instructie van de uitvoerders in het veld.
- Ook het openhouden van voegen in kunstwerken om zo bijvoorbeeld 'behuizing' te bieden aan vleermuizen kan in overleg met de aannemer leiden tot winst voor biodiversiteit.
- In Friesland worden langs de toegangsweg naar Leeuwarden, culturele hoofdstad van Europa, bloemrijke bermen aangelegd.
- Aan de A7 bij Drachten heeft de Uilenwerkgroep hogere afvliegpalen voor uilen geplaatst waardoor minder uilen worden doodgereden: goed voor de uilen en veiliger voor het verkeer.
- Bij programma Stroomlijn hebben ecologische bureaus de opdracht om vooraf, tijdens en achteraf te inspecteren op biologische kwaliteit, om ecologische incidenten te voorkomen.

5.2.4 Regulier beheer & onderhoud en inspectie

In de gesprekken wordt benoemd dat de wereld van aanleg (al dan niet inclusief het bijbehorende eerste beheer) en de wereld van regulier beheer, onderhoud en inspectie van bestaande assets in de RWS-praktijk vrij sterk gescheiden zijn. Hier gaat het over regulier beheer en onderhoud.

Er worden talrijke voorbeelden genoemd van fouten in het beheer (verkeerd maaien, op verkeerd moment maaien, e.d.). Ook wordt in de interviews benoemd dat biodiversiteit sinds de invoering van een nieuwe risicowaarderingsystematiek (in het kader van systeemgerichte

contractbeheersing) niet als risico op de risicolijst van inspecties staat. Het gevolg daarvan is dat er bij inspectie door RWS, zelfs bij de inspectie van voorzieningen zoals ecoducten die puur met een ecologisch doel worden aangelegd, niet gekeken wordt naar risico's voor de ecologische effectiviteit.

Tijdens de interviews worden ook goede voorbeelden genoemd.

- Langs het kanaal van Gent-Terneuzen zit de grootste populatie Vijfvlek-sint-jansvlinder van Nederland. Hiervoor wordt maaibeheer gevoerd. Twee maal per jaar maaien en afvoeren door een aannemer met een ecooloog in dienst.
- In Zeeland wordt ook de Brouwersdam goed beheerd. In het verleden is rivierklei aangevoerd met zaden die heel goed aansloegen. Daarover heen is schraal zand aangebracht. Uitgangssituatie is nu goed en daardoor wordt minder gevergd van beheer.

Het **Groenbeheerplan** is cruciaal in het aansturen van het feitelijke beheer. Het is gebaseerd op de landelijke leidraad groenbeheer, maar er kunnen areaal-specifieke elementen aan toegevoegd worden. Respondenten geven aan dat goede voorbeelden van areaal-specifieke en biodiversiteitsverhogende elementen een plek moeten krijgen in het voorbeeldenboek.

Visual Tree Assessments zijn binnen Rijkwaterstaat vooral bedoeld om veiligheid van bosschages in beeld te brengen, maar kunnen een rol spelen in het breder in beeld krijgen van het bomenbestand en het op basis daarvan formuleren van een strategie voor verjonging die positief is voor veiligheid, ecologie en beheerkosten. LooPlan heeft visie geschreven op boombeheer op het RWS-areaal.

5.2.5 Inventarisatie, monitoring en terugkoppeling

In de interviews komt naar voren dat het van groot belang is om te weten wat de natuurwaarden van het areaal zijn (inventarisatie) om vervolgens te kunnen bepalen welke impulsen voor biodiversiteit het beste op welke plek kunnen landen.

Effectgerichte monitoring is van belang om de uiteindelijke effecten van maatregelen in beeld te brengen.

Onderzoeksmonitoring is van belang bij het in beeld brengen van de effectiviteit van nog onbewezen maatregelen en draagt bij aan innovatie en kostenbesparing binnen RWS.

Uit de interviews komt naar voren dat het organiseren van systematische monitoring vaak achterwege wordt gelaten (bijv. programma MJPO), of te oppervlakkig of te beperkt van opzet is. Tegelijkertijd zijn er diverse voorbeelden van goede monitoring te geven waaruit mooie resultaten komen die de effectiviteit van een maatregel laten zien of die bijdragen aan het leren en innoveren binnen RWS.

Voorbeelden die genoemd zijn:

- In het kader van Stroomlijn is uitvoerig geïnventariseerd waar bevers zitten. Deze informatie is gebruikt bij het in kaart brengen van de opgaande begroeiing in de uiterwaarden die gespaard diende te worden en tevens verwerkt in de GIS-applicatie voor de uitvoerders zodat zij tijdens hun werk exact wisten waar bevers voorkwamen en tot waar gerooid moest worden.

- Bij Ecoduct Zwaluwenberg over de A27 ten zuiden van Hilversum (verbindt het Gooi met de Utrechtse Heuvelrug) loopt grootschalig en degelijk onderzoek naar genetische uitwisseling tussen populaties aan weerszijden van het ecoduct. Voorts zijn er beperkt voorbeelden van goede monitoring van het gebruik van ecoducten, bijv. een onderzoek naar het gebruik van Veluwe ecoducten door hoefdieren.
- In Limburg is door middel van onderzoeksmonitoring langs de Geul vastgesteld of de sifon onder het Julianakanaal passeerbaar is voor trekvissen.
- In West-Nederland Zuid is een monitoringsproject opgezet voor het in beeld brengen van de effecten van gefaseerd maaien.
- In West-Nederland Zuid wordt gebruik gemaakt van stagiaires om de natuurwaarden van het areaal in beeld te brengen.
- In de Regio Zee en Delta is men bezig met een opdracht voor een flora- en fauna-inventarisatie op basis van steekproeven van het areaal. De gegevens zullen worden ingebracht in GEOWEB.

5.2.6 Conclusie

In alle vier projectfasen en ook bij monitoring bestaan goede aanknopingspunten/kansen voor biodiversiteit. Bovendien hebben de fasen een nauwe onderlinge relatie. Ons voorstel is daarom om er bij de selectie van voorbeelden naar te streven dat alle fasen goed vertegenwoordigd zijn en niet te focussen op één of enkele van de fasen. Daarnaast stellen we voor om te zorgen dat in enkele voorbeelden alle fasen aan bod komen, waarmee de omgang met biodiversiteit door het gehele proces van verkenning tot beheer & onderhoud geïllustreerd kan worden.

5.3 Knelpunten en kansen

Een derde manier om naar de voorbeelden te kijken is of ze laten zien dat bepaalde knelpunten opgelost kunnen worden en hoe dat kan.

Knelpunten die in de gespreksronde werden genoemd:

- Kosten – Maatregelen voor biodiversiteit zijn vaak kostenverhogend. Of men denkt dat ze kostenverhogend zijn. Dus is er behoefte aan voorbeelden die laten zien dat kosten gereduceerd of vermeden kunnen worden. Door samenwerking met betalende partners, door slimme goedkope maatregelen, door gebruik te maken van studenten en/of vrijwilligers. Of door maatregelen die juist kosten besparen.
- Kennis – Biodiversiteitsmaatregelen vragen vaak om gespecialiseerde kennis, die niet altijd bij RWS aanwezig is of benut wordt. In de gesprekken wordt het gebrek of tekort aan kennis bij medewerkers van RWS, maar ook bij aannemers en onderaannemers als een groot knelpunt aangemerkt. Kennis van ecologie verdwijnt langzamerhand uit de RWS-organisatie, wanneer medewerkers vertrekken en niet worden vervangen.
We kunnen voorbeelden laten zien van de voordelen van het gebruik maken van ecologische kennis van marktpartijen, TBO's, lokale natuurwerkgroepen, e.d..
- Teveel focus op het eigen terrein en/of op het eigen deel van een gebiedsgerichte opdracht. Dit komen we bijvoorbeeld tegen bij het treffen van compensatiemaatregelen en bij het realiseren van faunavoorzieningen. Voor het behalen van biodiversiteitsresultaten is vaak gebiedsgerichte samenwerking met meerdere gebiedspartijen noodzakelijk. Als knelpunt wordt benoemd dat RWS – ook wanneer zij zelf de initiator van een gebiedsontwikkeling is – zich vaak

niet opstelt als overall- cq eindverantwoordelijk voor het behalen van de (biodiversiteits)resultaten in de gebiedssamenwerking. Het gevolg hiervan kan zijn dat ook de eigen investeringen niet het beoogde biodiversiteitsresultaat (kunnen) hebben. Er zijn evenwel ook voorbeelden van een goede samenwerking met terreinbeheerders waarin het behalen van biodiversiteitsresultaat goed geborgd is

- De wijze van aanbesteden (functioneel specificeren) leidt lang niet altijd tot een ecologisch goed aanbod vanuit marktpartijen. Daarvoor is aandacht nodig. Er zijn voorbeelden waar het wel lukt.
- Biodiversiteit is als risico binnen de risicowaarderingsystematiek 'niet hard te maken' omdat het geen onderdeel is van de 'risicolijst'. Hierdoor is het functioneren van voorzieningen voor biodiversiteit geen onderdeel van RWS-inspectieprogramma's.
- Sturing van het beheer op statische, technische normen voor veiligheid (bijv. maaihoogten vastgelegd per perceel) in programma Stroomlijn conflicteert vaak met het gewenste dynamische uiterwaardenbeheer. In overleg en afstemming met terreinbeheerders en een meer flexibele benadering van de sturing op het beheer kan vaak tot meer biodiversiteitsresultaat worden gekomen.
- Te weinig controle op uitvoering van afspraken in groenbeheerplannen bij beheer en onderhoud.
- Het organiseren van systematische monitoring wordt achterwege gelaten (bijv. programma MJPO), of is te oppervlakkig/te beperkt van opzet. Er zijn diverse voorbeelden van goede monitoring te geven waaruit mooie resultaten komen die de effectiviteit van een maatregel laten zien of die bijdragen aan leren door en innovatie binnen RWS.

5.3.1 Conclusie

De insteek van knelpunten verschaft inzicht in de barrières die RWS-medewerkers ervaren. De voorbeelden zijn bedoeld om te laten zien dat deze barrières te overkomen zijn. Bij het samenstellen van het voorbeeldboek kan het overzicht van knelpunten (ook) gehanteerd worden als checklist. Worden daarvoor met de geselecteerde voorbeelden oplossingen geboden?

5.4 Doelgroepen

Er zijn binnen RWS veel verschillende functiegroepen die invloed hebben op het al dan niet nemen van biodiversiteitsbevorderende maatregelen. Het voorbeeldenboek kent daarmee een potentieel brede doelgroep. De vraag is hoe het voorbeeldenboek het meest effect heeft: voor een brede doelgroep of meer gefocust?

Naast een onderscheid in functionele doelgroepen binnen (en buiten) RWS is er onderscheid te maken tussen:

- De (gemiddelde) RWS-medewerkers die nog weinig doen met biodiversiteit met voorbeelden te laten zien dat er mogelijkheden zijn en hen te inspireren om aan de slag te gaan. Dit is de primaire doelgroep.
- De 'groene' RWS-medewerkers die al actief zijn met biodiversiteit. Zij zijn een bondgenoot, intermediair, bij de strategie om binnen RWS meer aan biodiversiteit te gaan werken. Voor hen is eigenlijk een eigen boodschap en communicatiestrategie nodig waarin het minder of niet gaat om het inspireren, maar meer om hoe ze hun kennis effectief kunnen inzetten om de primaire doelgroep te faciliteren.

In de interviews zijn veel doelgroepen genoemd, voor wie het voorbeeldenboek nuttig zou kunnen zijn. Het gaat daarbij vooral om functionele doelgroepen. Het noemen van specifieke personen vond men niet zo zinvol, omdat er veel dynamiek is: personen wisselen vaak van positie. In de interviews werden de volgende doelgroepen genoemd:

- Bestuur en Management – Hier ligt de verantwoordelijkheid voor het uitdragen van de biodiversiteitsdoelen, het inrichten van de organisatie en het monitoren van de resultaten en eventueel bijsturen.
- Omgevingsmanagers – Zijn gebaat bij een goed draagvlak in de omgeving van het te realiseren project. Biodiversiteit/natuur is vaak één van de belangen waar de omgeving veel waarde aan hecht.
- Relatiemanagers – Zijn gebaat bij een goed imago van RWS in een bepaald gebied.
- Technisch manager binnen IPM-projectteams – geïnteresseerd in technische implicaties/oplossingen van biodiversiteitsmaatregelen.
- Contractmanager binnen IPM-projectteams – voorbeelden hoe biodiversiteitsmaatregelen contractueel goed zijn geregeld.
- Assetmanagers – zij hebben een coördinerende rol richting collega's uit verschillende vakgebieden. Ze zijn verantwoordelijk voor prestatiegestuurde instandhoudingplannen voor (vaar)wegen, bruggen en sluizen. Adviseren over de beste onderhoudsstrategie en maken prestatie-eisen, randvoorwaarden en consequenties inzichtelijk. Er zijn Assetmanagers Groen die zich specifiek bezighouden met de groene delen van het RWS-areaal, maar ook voor andere assetmanagers is biodiversiteit van belang als een aspect om mee te nemen in het komen tot optimale onderhoudsstrategieën.
- Afdeling Netwerkontwikkeling en Visie - Medewerkers van deze afdeling zijn betrokken bij de ruimtelijke plannen van andere overheden en brengen daar de belangen van Rijkswaterstaat in. Het belang van biodiversiteit zou één van de gespreksonderwerpen kunnen zijn.
- Ecologisch adviseurs en eco-engineers – Deze zijn enerzijds doelgroep om hen nog meer te enthousiasmeren en van kennis en goede voorbeelden te voorzien, maar zij zijn ook ambassadeurs om voorbeelden in te brengen in specifieke situaties, inhoudelijke en juridische vraagstukken en bekend met het groene (kennis)netwerk. Bovendien willen zij vaak graag hun eigen voorbeelden delen met anderen.

De respondenten noemen ook enkele externe doelgroepen:

- Aannemers, marktpartijen – Zeer uiteenlopend. Sommige partijen hebben een groen hart en leveren goede voorbeelden, bij anderen is groen(beheer) een lage prioriteit en wordt het tegen zo laag mogelijke kosten uitgevoerd.
- Terreinbeherende organisaties, provincies, particuliere grondeigenaren, plaatselijke natuurorganisaties – een breed spectrum aan organisaties, maar vaak wel met doelstellingen op het gebied van biodiversiteit, waardoor ze een goede partner kunnen zijn: met budget, kennis en/of werkzaamheden (beheer, monitoring).
- Kennisinstellingen, onderwijs – mogelijke partners bij onderzoek, terreininventarisatie en monitoring.

5.4.1 Conclusie

De mogelijke doelgroepen van het voorbeeldenboek zijn heel divers. Ze spelen bovendien allemaal een belangrijke rol in het bevorderen van een goede omgang met biodiversiteit op het RWS-areaal. We stellen voor om geen doelgroepen te schrappen maar om wel een accent te leggen. Het zwaartepunt zou kunnen liggen bij het bedienen van de ecologen, omgevingsmanagers, contractmanagers, technisch managers en assetmanagers, omdat zij in verschillende stadia van projecten doorslaggevend kunnen zijn in het boeken van praktische resultaten op het gebied van biodiversiteit.

GreenDeal en/of RWS?

In september hebben we een werkatelier gehad met de partners van de GreenDeal. Conclusie was dat de partners belangstelling hebben voor een voorbeeldenboek/inspiratieproduct en dat dat ook goed zou passen bij de GreenDeal.

Uit de gespreksronde binnen RWS is ons gebleken dat er in ieder geval behoefte is aan een voorbeeldenboek dat specifiek ingaat op de situatie bij RWS, met doelgroepen binnen RWS en aansluitend bij RWS-activiteiten en RWS-werkwijze. De focus van het voorbeeldenboek moet ons inziens liggen op het bedienen van interne doelgroepen. Het is mooi meegenomen als de gepresenteerde voorbeelden ook benut kunnen worden door andere partijen.

Mogelijk kan er naast een RWS-voorbeeldenboek ook nog een GreenDeal-voorbeeldenboek komen.

6 Naar het realiseren van een voorbeeldenboek/inspiratieproduct

In dit hoofdstuk gaan we in op de praktische kant van het inspiratiedocument. We sluiten daarbij aan op de wensen en de ideeën van de respondenten. We bespreken achtereenvolgens:

- De uitwerking van voorbeelden
- Een kader boven en rond de voorbeelden
- De vorm of vormen van het inspiratieproduct
- Proces totstandkoming
- Actueel houden

Uitwerking van voorbeelden

- Beeldmateriaal: foto's, kaarten
- Korte omschrijving: context, doel, wat is er gebeurd
- Resultaten biodiversiteit
- Resultaten andere belangen (kosten, proces, relatie omgeving etc.)
- Contactgegevens, website met meer info
- Mogelijkheid tot excursie/bezoek
- Verwijzing naar handboeken waar in detail wordt ingegaan op ecologische (beheer)maatregelen, faunapassages, etc.

Een kader: meer dan voorbeelden alleen

Het voorbeeldenboek moet meer zijn dan een verzameling goede voorbeelden alleen:

- Inleiding op het onderwerp biodiversiteit: waar doen we het voor. Zowel de koppeling leggen met internationale verplichtingen en nationale beleidsdoelen als met ecosystemendiensten (bestuiving, plaagbestrijding, biomassa etc.)
- Duiding van de rol van RWS op het gebied van biodiversiteit. Het RWS areaal doorkruist Nederland en kan op veel plekken een waardevolle bijdrage leveren.
- Buffet van bewezen maatregelen met kengetallen
- Beslisbomen voor afwegingen over te nemen maatregelen, bijv. per afdeling en per onderwerp (verkenning, planstudie, realisatie, beheer en onderhoud)
- Diverse respondenten geven aan dat het prettig zou zijn om over een stroomschema te beschikken waaruit duidelijk wordt bij welk type projecten en op welke plekken er gekeken moet worden naar kansen voor biodiversiteit en welke afwegingen daar bij gemaakt moeten worden.

Vorm(en)

- Sommige respondenten kunnen zich wel iets voorstellen bij een echt boek van papier, maar de meesten denken dat een boek weinig effect en praktisch gebruiksgemak heeft. Liever ziet men een digitale vorm met een database-achtige structuur waar je met een zoekfunctie makkelijk door heen kan.
- Er moet een plek zijn op de website van RWS waar alle voorbeelden te zien zijn. Alleen plaatsing op intranet is echter niet genoeg om te zorgen dat het ook gebruikt gaat worden. Er is meer

nodig:

- Bestuurlijk lanceren van het product met praatje van HID
 - Voorbeelden verspreiden via nieuwsbrieven van RWS met diverse doelgroepen.
 - Voorbeelden specifiek toesturen aan collega's, managers, projectleider etc.
 - Maak het bestaan van het product bekend in relevante bijeenkomsten: dag van het omgevingsmanagement, landelijk overleg groenvoorzieningen, etc.
- Belangrijk is een goede balans tussen beeld en tekst. Teksten moeten kort en zakelijk zijn met doorklikmogelijkheden voor inhoudelijke achtergrondinformatie. Daarnaast is veel visuele ondersteuning gewenst: foto's, stroomschema's, tabellen etc.
 - Goede zoekfunctie zal het gebruik aanzienlijk kunnen bevorderen.

Proces van totstandkoming

- Vraag betrokkenen om een rol te spelen bij het beschrijven van hun eigen voorbeelden
- Laat de verschillende doelgroepen 'proeflezen'. Sluit het aan?
- Maak een aantal personen mede-eigenaar, betrek hen bij de totstandkoming en vraag hen het product actief onder de aandacht te brengen.

Actueel houden

Het actueel houden van de voorbeelden wordt belangrijk gevonden. Wordt gezien als een taak van WV.

7 Flankerende activiteiten

Respondenten geven aan dat alleen het opstellen van een voorbeeldenboek niet voldoende is om een krachtige impuls te kunnen geven aan de biodiversiteitswaarde van het RWS-areaal. Er is meer nodig om een duidelijke versnelling te geven aan het werken met en voor biodiversiteit binnen de organisatie. Wij maken daarbij een onderscheid naar organisatorische randvoorwaarden en flankerende (communicatie)activiteiten, aanvullend op het voorbeeldenboek.

Organisatorische randvoorwaarden:

- Een duidelijke opdracht op het gebied van biodiversiteit met verankering in werkprocessen en een budget (mandaat om er mee aan de slag te gaan), zodat het minder afhankelijk is van pioniers.
- Inzicht in de biodiversiteitswaarde RWS-areaal. Koppel bestaande regionale inzichten tot totaalbeeld. Koppel het areaal vervolgens aan biodiversiteitsdoelstellingen: waar liggen de grootste kansen en opgaven voor biodiversiteit? Hoe verhoudt zich dat tot opgaven op bijvoorbeeld gebied van energie?
- Analyse van de activiteiten van RWS m.b.t. kansen voor biodiversiteit. Hoeveel kilometer dijken worden bijvoorbeeld ecologisch beheerd? Een kwantitatieve analyse kan van belang zijn om te bepalen bij welke activiteiten het meeste winst voor biodiversiteit te behalen is.
- Zorg dat biodiversiteitsverlies benoemd wordt op de risicolijst. Hierdoor zal controle op behoud van biodiversiteit veel meer tot het reguliere werk van IPM-teams gaan behoren.

Flankerende communicatie bij voorbeeldenboek:

- Aanvullend op het voorbeeldenboek zijn andere communicatiemiddelen nodig om het onderwerp biodiversiteit breed te agenderen en om te zorgen dat het voorbeeldenboek gevonden en gebruikt wordt: LinkedIn, nieuwsbrief, bijeenkomsten (landelijk overleg groen, Landelijke omgevingsmanagementdag).
- Het ontwikkelen en beschikbaar maken voor de RWS-organisatie van een excursie-aanbod in aansluiting op de beschreven voorbeelden. Bijvoorbeeld door te zorgen dat rond elk thema op één of enkele excursies/veldbezoeken ingeschreven kan worden door RWS-medewerkers die met het onderwerp aan de slag moeten/willen. Wij verwachten dat een dergelijk excursie-aanbod de effectiviteit van een inspiratieproduct sterk kan bevorderen en tevens bijdraagt aan het internaliseren van de motivatie om biodiversiteit actief mee te nemen in het eigen werk.
- Ecologisch adviseurs benoemen als groene ambassadeurs die actief aan de slag gaan met de voorbeelden. Bijvoorbeeld maatwerk leveren door een bepaald voorbeeld toe te sturen aan een omgevingsmanager, die net op zoek was naar zo'n voorbeeld ...
- Contactpersonen die als vraagbaak kunnen en willen fungeren voor bepaalde (soort) voorbeelden.
- Ecologisch adviseurs die hun kennis van het ecologische netwerk beschikbaar maken voor collega's.

Bijlage 1 – Respondenten gespreksronde

- Harry van de Pol, Duurzaamheidsmanager
- Adam Hofland, PPO, Coördinator Meerjarenplan Ontsnippering
- Rob Lieskamp, Oost-Nederland, District Zuid, Team Assetmanagement
- Reinetta Roepers, Zuid-Nederland, District Zuid-Oost, Team Assetmanagement
- Paul van Lier, Zuid-Nederland, District West, Team Assetmanagement
- Peter Bolhuis, Noord-Nederland, District Oost, Team Assetmanagement
- Francis Smeltekop, Noord-Nederland, Netwerkontwikkeling en Visie
- Serge Bogaerts, Oost-Nederland, Verkenningen en Planuitwerking
- Paul van Veen, Midden-Nederland, Verkenningen en Planuitwerking
- Jan Jozeph Dalstra, Noord-Nederland, Omgevingsmanager bij district west
- Rick Kuggeleijn, Ruimte voor de Rivier, Projectmanager Programma Stroomlijn
- Diana Wonnink, West-Nederland Zuid, Samenwerking Land. Uitv. Zuid
- Claudia Rodrigues, West-Nederland Zuid, District Noord, Team Assetmanagement
- Ravile Akidil, West-Nederland Zuid, District Noord, Team Assetmanagement
- Bas de Leeuw, GPO, Business Unit Natuurlijk Kapitaal
- René Krekels, Natuurbalans, Werkt voor Aannemer Krinkels in programma Stroomlijn
- Sander van de Koppel, Natuurbalans, Werkt voor Aannemer Krinkels in programma Stroomlijn
- Marco van Wieringen, West-Nederland Noord, District Zuid, Team Beschikbaarheid Netwerken en Crisismanagement.
- Chris van der Geest, West-Nederland Noord, Verkenningen en Planuitwerking
- Karin Zwerver, West-Nederland Noord, Verkenningen en Planuitwerking
- Victor Loehr, GPO, Waterbouw en Ecotechniek
- Andre van den Berg, GPO, Waterbouw en Ecotechniek
- Patrick van Iersel, Zee en Delta, District Zuid, Team assetmanagement
- Peter Meininger, Zee en Delta, Samenwerking Land. Uitv. Noord

Bijlage 2 – Groslijst voorbeelden

In de gesprekken zijn heel veel voorbeelden genoemd, soms uitgebreid, soms terloops. Deze bijlage betreft een groslijst, waarin we nog geen ordening hebben aangebracht. De eerste voorbeelden zijn ook al genoemd in de tekst van deze notitie, maar voor de volledigheid hebben we ze hier nogmaals opgenomen. De voorbeelden zijn ingedeeld naar de onderscheiden fasen:

1. Verkenning: planontwikkeling
2. Uitwerking (POF, aanbesteding en contractering)
3. Realisatie: aanleg en inrichting, eerste beheer & onderhoud, en inspectie
4. Regulier beheer & onderhoud en inspectie
5. Inventarisatie en monitoring

Het betreft hier een voorlopige indeling die nog geverifieerd moet worden bij de ‘aandragers’ van de voorbeelden. Voorbeelden kunnen in meerdere fasen terugkomen.

Verkenning: planontwikkeling

- Het Ambitiedocument voor groot onderhoud van de N3 van de hand van Rijkswaterstaat, Drechtsteden, Dordrecht en Papendrecht. Gezamenlijke ambitie is om de N3 als structuur te laten fungeren in het Nationaal Natuurnetwerk: biodiverse bermen en waterbekkens die onderdeel zijn van een ecologische structuur en aantrekkelijk om langs te wandelen.
- Bij vernieuwing knooppunt Hoevelaken moet 75 ha natuur gecompenseerd worden. Vernieuwende werkwijze via gebiedsproces in de regio, samen met provincie en gemeenten komen tot een visiekaart: waar liggen kansen, welke prioriteiten. Gebiedsmakelaar. Keukentafelgesprekken. Niet aankopen, maar beheer vergoeden.
- Natuurbalans heeft een beverprotocol gemaakt samen met andere deskundigen op dat gebied. Dat werkprotocol (gedragscode) zorgt ervoor dat je heel handzame handvatten krijgt voor wat je kan doen voor een beschermde soort als de bever. Je slaat daarmee de brug tussen ecologen en uitvoerders/beheerders en je geeft RWS daarmee de kans draagvlak vorm te geven en richting derden (niet alleen burgers maar ook partijen als Gelders Landschap) te laten zien dat ze wat doen, wat ze dan doen en wat dat oplevert.
- Herinrichting Meinerswijk bij Arnhem

Uitwerking (POF, aanbesteding en contractering)

- In het project Zeeweringen is heel goed met ecologie omgegaan, mede omdat dit voor de omgeving van groot belang was. In een gedegen natuurinventarisatie vooraf is er goed gekeken naar de ecologische potenties. Tijdens de realisatiefase werd intensief contact onderhouden met de aannemer en ook in de beheerfase zijn de lijnen kort. Van dit project is een uitgebreide wiki beschikbaar.
- Bij de verlenging van de A15 zijn Park Lingezegen en de provincie Gelderland betrokken bij een deel van de natuurcompensatie. Met de provincie is een overeenkomst gesloten. Daarnaast gaan Rijkswaterstaat en Stichting Landschapsbeheer Gelderland de komende vijf jaar samenwerken aan de realisatie van kleine natuurmaatregelen, die nodig zijn als mitigatie en compensatie voor het project ViA15.

- Het aanleggen van een geluidswal (bovenwettelijk) om geluidsbelasting van omliggende natuur tegen te gaan blijkt toch mogelijk, omdat de aannemer grond over heeft en kosteloos zo'n wal kan realiseren.
- Bij aanbesteding van een nieuw onderhoudscontract voor de N11-A12 heeft RWS aan de indieners gevraagd om extra kansen te beschrijven. De uiteindelijk gekozen aannemer zag kansen voor natuurvriendelijke oevers en gefaseerd bermbeheer. Is voor aannemer ook gunstiger, omdat hij dan zijn machines efficiënter kan inzetten.
- Bij de aanbesteding voor de verbreding van de A12 bij Arnhem is zowel de aanleg als beheer en onderhoud uitbesteed aan één partij, waardoor in de aanleg en inrichting meer rekening is gehouden met beheer en onderhoud. Contract gemaakt met EMVI-criteria voor de A12. Heijmans had goede ideeën in de offerte met andere partijen zoals RAVON en Zoogdiervereniging. Iedereen blij, alleen de RWS-bestuursstaf had twijfels: hebben we dan toch teveel betaald, als dit allemaal kan?
- Maatwerkeisen + modelcontracten. O.a. met monitoring nulsituatie. Niet alle ecologische verwijzingen zijn opgenomen. Moet nog uitgevoerd en getest worden. Zie ook document: 'Eisen Groenonderhoud. Boven-Rijn en Waal en Neder-Rijn en Lek'.
- Ruimte voor de Rivier-project Noordwaard –mooi voorbeeld van een Best value procedure bij aanbestedingen. Dan kun je dus ook andere aspecten meewegen bij de beoordeling en de aannemer / ontwikkelaar ruimte geven om met mooie ideeën te komen.

Realisatie: aanleg en inrichting, eerste beheer & onderhoud, en inspectie

- In het project Zeeweringen is heel goed met ecologie omgegaan, mede omdat dit voor de omgeving van groot belang was. In een gedegen natuurinventarisatie vooraf is er goed gekeken naar de ecologische potenties. Tijdens de realisatiefase werd intensief contact onderhouden met de aannemer en ook in de beheerfase zijn de lijnen kort. Van dit project is een uitgebreide wiki beschikbaar.
- Bij de verlenging van de A15 zijn Park Lingezegen en de provincie Gelderland betrokken bij een deel van de natuurcompensatie. Met de provincie is een overeenkomst gesloten. Daarnaast gaan Rijkswaterstaat en Stichting Landschapsbeheer Gelderland de komende vijf jaar samenwerken aan de realisatie van kleine natuurmaatregelen, die nodig zijn als mitigatie en compensatie voor het project ViA15.
- In Zeeland zijn toolbox-sessies gehouden waarbij 'de mannen op de kraan' door de RWS-ecoloog geïnformeerd werden over aanwezige kwetsbare natuurwaarden en de manier om daarmee om te gaan.
- Een eco-engineer verzocht een aannemer tijdens de aanleg van een duiker om de liggers wat 'slordig' te plaatsen zodat er nestgelegenheden ontstond.
- Ook het open houden van voegen in kunstwerken om zo bijvoorbeeld 'behuizing' te bieden aan vlermuizen kan in overleg met de aannemer leiden tot winst voor biodiversiteit.
- In Friesland worden langs de toegangsweg naar Leeuwarden, culturele hoofdstad van Europa, bloemrijke bermen aangelegd.
- Aan de A7 bij Drachten heeft de Uilenwerkgroep hogere afvliegpalen voor uilen geplaatst waardoor minder uilen worden doodgereden: goed voor de uilen en veiliger voor het verkeer.
- Ecoduct Het Groene Woud over de A2. (We hebben hier al een leuk artikel over.) Zie: https://www.wegenwiki.nl/Natuurbrug_Het_Groene_Woud

- Ecoduct Zwaluwenberg over de A27 ten zuiden van Hilversum (verbindt het Gooi met de Utrechtse Heuvelrug). Combi met recreatie gemaakt. Ook interessant vanwege het lopende onderzoek naar genetische uitwisseling tussen populaties aan weerszijden. Zie: https://www.wegenwiki.nl/Natuurbrug_Zwaluwenberg
- Ecoduct Kootwijkerzand over de A1 en een tunnel onder het parallelle spoor Amersfoort – Apeldoorn tussen Stroe en Kootwijk (in de volksmond ecoduct Maanschoten). Dit is een ecoduct dat gerealiseerd wordt door ProRail. Zie: https://www.wegenwiki.nl/Faunapassage_Kootwijkerzand
- Ecoduct Laarderhoogt over de A1 en over de N525 die natuurgebieden van het Gooi en de Utrechtse Heuvelrug met elkaar verbindt. Zie: https://www.wegenwiki.nl/Ecoduct_Laarderhoogt
- Natuurcompensatie Ring van Utrecht
- A4 Delft-Schiedam: Honey Highway. Is een beetje gebeurd door druk van bovenaf. Het ziet er mooi uit, maar er zijn ook kritische geluiden bijvoorbeeld over keuze zaadmengsel. Ze hebben monitoring opgezet om te kijken wat de resultaten zijn.
- Bij de A2 tussen Utrecht en Den Bosch als natuurcompensatie 60 ha natuur en twee ecoducten en onderdoorgangen. Netto is de natuur beter af dan in de oude situatie.
- A4 bij Wirdum - Pilots bloemrijke berm samen met Hogeschool.

Regulier beheer & onderhoud en inspectie

- Langs het kanaal van Gent-Terneuzen zit de grootste populatie Vijfvlek-sint-jansvlinder van Nederland. Hiervoor wordt maaibeheer gevoerd. Twee maal per jaar maaien en afvoeren door een aannemer met een ecooloog in dienst.
- In Zeeland wordt ook de Brouwersdam goed beheerd. In het verleden is rivierklei aangevoerd met zaden die heel goed aansloegen. Daarover heen is schraal zand aangebracht. Uitgangssituatie is nu goed en daardoor wordt minder geveerd van beheer.
- Bij programma Stroomlijn hebben ecologische bureaus de opdracht om vooraf, tijdens en achteraf te inspecteren op biologische kwaliteit, om ecologische incidenten te voorkomen.
- Cyclisch beheer bij Ewijkse plaat. Bos moest verdwijnen i.v.m. doorstroming rivier, maar bos was van belang voor bever. Onderzoek van RUN leverde cyclisch beheer op: deel van bos laten staan en daarnaast werden extra diepe geulen gegraven voor de doorstroming.
- Knooppunt Boerakker bij Haarlemmermeer. 20 jaar geleden. Natuurbouw. Bovenlaag grond is verwijderd, waardoor oorspronkelijke bodemlaag boven kwam te liggen. Orchideeën ingezaaid. Ecologisch beheerplan. Was een goede aannemer. In 2010 opgenomen in prestatiecontract, waardoor het beheer is verslechterd: verruiging, op verkeerde momenten maaien enzovoort.
- Uit WUR-advies: N11 tussen Leiden en Hazerswoude (Reemer 2014) en gemeentelijke berm in de Lithse Polder te Oss (Reemer 2017).
- Soms botst het, zoals het plan van provincie Drenthe en gemeenten voor boerenlandvlinder: speciale zaaimengsels om de twee jaar inzaaien. Past niet goed in het plan van RWS. <https://vroegevogels.bnnvara.nl/nieuws/reddingsplan-voor-boerenlandvlinders-in-drenthe>

Inventarisatie en monitoring

- In West-Nederland Zuid wordt gebruik gemaakt van stagiaires om de natuurwaarden van het areaal in beeld te brengen.

- In de Regio Zee en Delta is men bezig met een opdracht voor een flora- en fauna-inventarisatie op basis van steekproeven van het areaal. De gegevens zullen worden ingebracht in GEOWEB.
- Ecoduct Zwaluwenberg over de A27 ten zuiden van Hilversum lopend onderzoek naar genetische uitwisseling tussen populaties aan weerszijden. Zie: https://www.wegenwiki.nl/Natuurbrug_Zwaluwenberg
- Proefvlakken langs Amsterdam-Rijn-Kanaal om dijkvegetatie te onderzoeken. Universiteit Nijmegen samen met Marieke de Lange. Onderzoek naar diverse vormen van beheer.
- Innovatief onderzoek in de Geul (vanaf de monding van de Maas stroomopwaarts). Daar zijn allerlei vissen voorzien van zenders en met antennes op vaste afstanden op de wal wordt de vistrek gevolgd (veel soorten). Een van de belangrijkste dingen die RWS onderzocht wilde hebben is of de sifon (soort duikerconstructie) onder het Julianakanaal door een belemmering vormt voor de vistrek. Komt nu al uit dat dat geen barrière vormt voor de vissen. Dat bespaart RWS dan weer kosten omdat er geen maatregelen nodig zijn.

Bijlage 3 - Bevindingen verkenning partners GreenDeal InfraNatuur

Aan: Erik Verhallen en Marieke de Lange (RWS)

Van: Bureau ZET

Datum: 20-9-2017

Op basis van:

- Telefoongesprekken met trekkers werkgroepen:
 - o Jeroen Ostendorf – Ministerie EZ – werkgroep regelgeving
 - o Henk Sanders – TenneT – werkgroep omgevingsmanagement
 - o Age Yska – Gasunie – werkgroep omgevingsmanagement
 - o Jan Willem Burgmans – Heijmans – werkgroep aanbestedingen
 - o Anne-Martine Kruidering – Arcadis - werkgroep business cases
- Werkatelier GreenDeal d.d. 12 september 2017

Behoeftte aan voorbeeldenboek

Iedereen die we gesproken hebben vindt een voorbeeldenboek een goed idee. Niemand heeft gezegd dat een voorbeeldenboek niet nuttig zou zijn.

In enkele werkgroepen is al voorwerk verricht om iets te gaan doen met voorbeelden en zijn ook al voorbeelden geïnventariseerd. In de gesprekken wordt gepleit voor iets gezamenlijks.

Tijdens het werkatelier is door een ieder gemotiveerd meegedacht en -gesproken over de gestelde vragen. Er ontstond geen discussie over de vraag of er wel een voorbeeldenboek moet komen.

Kortom de behoefte aan een voorbeeldboek lijkt breed gedeeld te worden. Daarbij moeten we wel opmerken dat niet alle betrokkenen denken aan een daadwerkelijk boek (zie onder 'Ideeën over vorm).

Bereidheid organisaties om mee te doen met het voorbeeldenboek

Er is waardering voor het initiatief van RWS om aan een voorbeeldboek te gaan werken. Of organisaties mee willen doen en in welke vorm is nog niet goed aan te geven. Ten eerste omdat mensen niet het mandaat hebben daar zelf over te beslissen en ten tweede omdat nog onduidelijk is wat voor voorbeeldenboek het wordt.

In ieder geval is er brede bereidheid om voorbeelden aan te leveren, mee te denken en te reflecteren op concept versies.

Vanuit meerdere organisaties (ProRail, Heijmans) is de suggestie gedaan om een formeel schriftelijk verzoek (liefst vanuit de GreenDeal) te richten aan de GD-partners met een concrete vraag naar een bijdrage aan een ingekaderd voorstel.

Ministerie van EZ verwacht geen financiële bijdrage te leveren.

De Vlinderstichting heeft geen geld ter beschikking maar kan wel uren inzetten.

Afstemmen met andere initiatieven

Er zijn verschillende lopende initiatieven met raakvlakken met het voorbeeldenboek:

- Herziening Leidraad Groenbeheer van RWS.
- Verkenning door Arcadis faunavoorzieningen in opdracht van RWS.
- Ontwikkeling van de website van de greendeal waarop ook voorbeelden weergegeven gaan worden.

Het is nodig om met deze initiatieven af te stemmen om dubbelingen te voorkomen en elkaar te versterken.

Ideeën en vragen over inhoud

Doel en doelgroep

Voorbeeldenboek moet inspirerend zijn en praktisch: laten zien dat het kan in de praktijk en dat het wat oplevert. Soms kan het makkelijk, soms is het complex. Niet alleen hosanna-verhalen, maar ook de moeilijke dilemma's en lastige leerpunten. Niet-groene mensen binnen en buiten de organisatie mee zien te krijgen.

Genoemde doelgroepen zijn zeer uiteenlopend: van de top van de organisatie en alle (management)lagen er onder tot aan externe partners en aannemers.

Neem voorbeelden op die voorkomen uit top-down beslissingen en uit bottom-up initiatieven.

Welke locaties/arealen

Uit de verkenning is niet heel duidelijk naar voren gekomen over wat voor locaties het voorbeeldenboek moet gaan. Gaat het alleen over bermen van wegen en oevers van kanalen of over alle infranatuur, gronden van infrastructuurorganisaties? Het is in elk geval goed om te laten zien dat bermen, oevers, verdeelstations etc. gezamenlijk een aanzienlijk areaal beslaan en dat ze vaak op plekken liggen die er qua biodiversiteit toe doen. Voor de meest effectieve inzet van infranatuur is het goed om voorbij het eigen areaal te kijken en een integrale blik op de omgeving te hebben.

Nut en noodzaak biodiversiteit

Laat zien waarom het belangrijk is om aan biodiversiteit te werken: Europese regelgeving, maar ook belang en nut van ecosystemen en ecosysteemdiensten voor de mens.

Laat ook zien dat het niet goed gaat met de biodiversiteit (niet te lief en te braaf), maar pas op voor doemverhalen die alle energie wegnemen ... Dat alle beetjes helpen moet voorop staan.

Relatie tussen biodiversiteit en directe belangen/doelen van infrastructuur-organisaties

Laat zien wat de baten van biodiversiteit zijn bij thema's als:

- de kosten van aanleg, onderhoud en beheer
- draagvlak van de omgeving / participatie
- veiligheid (blaadjes op het spoor)
- plaagbestrijding, exoten
- gezondheid, concentratie e.d.
- MVO- en duurzaamheidsbeleid organisatie
- TenneT gebruikt daarvoor de methode True Value Assessment.

Biodiversiteit in alle fasen terug laten komen

Het gaat om integraal denken. Werken aan biodiversiteit is effectief en efficiënt als het in alle fasen wordt meegenomen: ontwerp, aanleg, inrichting, onderhoud en beheer.

Elementen per voorbeeld

- Aanleiding om met biodiversiteit aan de slag te gaan

- Wat is er op de plek precies gedaan aan biodiversiteit
- Betrokken partijen
- Wat zijn de resultaten? Zowel voor toename van biodiversiteit (resultaten meten) als voor andere thema's, zoals kosten, doorlooptijd, draagvlak e.d.
- Beschrijving proces. Contractvorm.
- Beschrijving hoe bepaalde barrières geslecht zijn. Bijv. Hoe krijg je ACM enthousiast over een investering in biodiversiteit? Welke argumenten overtuigden de directie?
- Duidelijke beelden.

Ook innovatie?

Naast bestaande voorbeelden uit de praktijk zou je ook een blik in de toekomst kunnen laten zien. Hoe ziet InfraNatuur er in de toekomst uit? Als wenkend perspectief: toekomstdromen die wel te realiseren zijn.

Ideeën over vorm

Liever meer vormen dan 1 vorm

Een mooi boek voor op de koffietafel wordt genoemd, maar ook websites, losse pdf-jes, posters enzovoort.

Het verzamelen en beschrijven van de voorbeelden kost veel moeite en tijd en daar zit het grootste deel van het budget in. Gebruik de beschreven voorbeelden vervolgens op zoveel mogelijk manieren en vormen. Koppel er vanuit de Green Deal een communicatiestrategie aan.

Niet eenmalig, maar verspreid in de tijd

Het nadeel van 1 product (bv een boek) is dat je weliswaar eenmalig een mooi moment hebt met veel aandacht, maar dat daarna de aandacht kan verslappen. Volgens sommigen is het beter om de voorbeelden gedurende een langere tijd onder de aandacht te brengen, bijvoorbeeld in een nieuwsbrief of als een maandelijks nieuw bericht op een website of strategisch bij beslismomenten in infrastructuurprojecten.

Een aandachtspunt is ook het actueel houden van de voorbeelden en de daarin beschreven werkwijzen.